

Forord til den danske udgave

C.S. Lewis var kendt for ikke alene at skrive meget, men også at læse ekstremt meget. Man kunne således præsentere ham for et vilkårligt afsnit af Miltons *Paradise Lost*, og han ville uden tøven fortsætte citatet. Denne omfattende læsning slår igennem i hans værker på mange måder, og en af de markante er, at adskillige af Lewis' bøger er modelleret over nogle af den kristne verdenslitteraturs hovedværker; *Den store skilsmisse* er således inspireret af den italienske forfatter Dante Alighieris (1265-1321) *Den guddommelige komedie*.

Titlens brug af ordet komedie skyldes ikke, at *Den guddommelige komedie* nødvendigvis er meget munter at læse, men at den slutter godt (i modsætning til tragedien), og ordet guddommelig har eftertiden tilføjet i beundring for værkets kvalitet. *Den guddommelige komedie* er struktureret over 100 sange. I den første sang møder vi Dante "midtvejs på hans livs bane" og i dyb krise. Til hans held møder han den romerske digter Vergil, som faktisk levede mere end tusind år tidligere; Vergil var imidlertid af Dantes ungdomskærlighed Beatrice blevet sendt til jorden for at hjælpe ham, viser det sig senere. Vergil tager Dante på en rejse gennem helvede (33 sange) og skærsilden (33),

indtil Vergil forlader ham på skærsildsbjergets top. Her tager Beatrice over og leder ham gennem himlen (også 33 sange), indtil han når frem til den yderste lyshimmel og ser ”den kærlighed, der bevæger solen og de andre stjerner”. På denne gigantiske rejse møder Dante en masse mennesker, som han taler med og oplyses af. På den måde kommer *Den guddommelige komedie* til at blive et koncentrat af hele højmiddelalderens verdensbillede.

I *Den store skilsmisse* tager fortælleren os med på en busrejse fra helvede til himlen. Efter at bussen er kommet til himlen, eller snarere den yderste kant af himlen, møder fortælleren den skotske forfatter George MacDonald (1824-1905), som får den funktion af åndelig guide, som Vergil har i *Den guddommelige komedie*. I *Overrasket affryd* (som for øvrigt er modelleret over Augustins *Bekendelser*) skriver Lewis om virkningen, da han som teenager læste George MacDonalds *Phantastes*. ”Min forestillingsevne blev døbt,” skriver C.S. Lewis, så det er ikke så mærkeligt, at MacDonald har fået en prominent plads i *Den store skilsmisse*.

Værket har for øvrigt sin helt egen tilgang til en af kristendommens udfordringer: Hvordan skal vi forstå tilstedeværelsen af ondskab i universet? Når Gud er helt igennem og ubetinget god og samtidig skaberen af alt, oprindelsen til alt, hvordan skal vi så forstå tilstede-

værelsen af ondskab i universet? Et af de klassiske svar på det spørgsmål, som vi bl.a. finder hos kirkefaderen Augustin (354-430) i hans *Bekendelser*, er, at ondskab ikke er noget i sig selv, ondskab mangler i en vis forstand substans og virkelighed og må forstås som en forvridning og forvrængning af noget oprindeligt godt. Det ændrer ikke ved, at ondskaben kan have forfærdelige konsekvenser. Det er den opfattelse, vi møder hos C.S. Lewis' gode ven Tolkien i hans *Ringenes herre*, og det er også den opfattelse, der gennemsyrrer *Den store skilsmisse*.

Her bliver helvede skildret som et sted, hvor folk kan få, hvad de vil have, men der er intet, der har egentlig substans, virkelighed og kvalitet. Da de besøgende fra helvede kommer til himlen, er de voldsomt udfordrede af, at alt er så virkeligt og de selv så skyggeagtige. Det gør ondt at gå på græsset, og alt omkring dem udstråler soliditet og lys i voldsom modsætning til deres egen mangel på virkelighed. Det viser sig da også, at helvede er så lille og ubetydeligt, at det kan indeholdes i en revne i jorden i himmelen. Med udgangspunkt i den grundopfattelse møder vi i *Den store skilsmisse* nogle fantastiske beskrivelser af både helvede og himlen.

Dante mødte en masse mennesker på sin vej gennem helvede, skærsilden og himlen, og på samme måde møder fortælleren i *Den store skilsmisse* mange mennesker.

Det fører til et fantastisk studie i, hvad man kunne kalde 'syndens psykologi'; denne er ikke fremmed for et eneste menneske, hvad der gør bogen både inspirerende og udfordrende at læse og en interessant parallel til *Djævelske breve*. De to værker har to meget forskellige indfaldsvinkler til skildringen af synden og ondskaben og supplerer derfor hinanden godt.

Grundopfattelsen i *Den store skilsmisse* er, at både himmel og helvede er et valg. I den sidste ende er der kun to slags mennesker: de, der siger til Gud, at Hans vilje må ske, og de, til hvem Gud siger, at deres vilje må ske, som det udtrykkes i bogen. Det er der uden tvivl en del, der vil kunne få teologiske kvababelser over, men til dem er det vigtigt at understrege, at C.S. Lewis med *Den store skilsmisse* ikke skrev en teologisk dogmatik. *Den store skilsmisse* er skønlitteratur, som endda klart præsenteres som "en drøm" og naturligvis skal læses i det lys. For de – forhåbentlig mange – der gør det, er der utroligt meget guld at hente i C.S. Lewis' smukke, inspirerende og udfordrende tekst.

Bent Bjerring-Nielsen
Præst i Amagerbro Frikirke,
akademisk medarbejder ved Areopagos

Forord

Blake skrev bogen *Ægteskabet mellem Himmel og Helvede*. Når jeg nu har skrevet om skilsmis­sen mellem de to, er det ikke fordi, jeg regner mig selv for et værdigt mod­stykke til så stort et geni som Blake.¹ Desuden er jeg langt fra sikker på, at jeg har forstået, hvad han mente. Tanken om en sådan formæling har dog gennem tiden jævnligt været fremsat i forskellige afskygninger. Forsøget på at forlige Himmel og Helvede baseres på en overbevisning om, at virkeligheden aldrig præsenterer os for et uundgå­eligt 'enten-eller'; at vi ved hjælp af et større klarsyn, tål­modighed og (frem for alt) tilstrækkeligt med tid vil nå frem til en form for syntese, der kan rumme begge alter­nativer; at udvikling eller justering eller forædling i sig selv vil ende med at gøre ondt til godt, så vi ikke afkræ­ves en fuldstændig afvisning af noget, vi egentlig nødigt vil af med. Denne overbevisning regner jeg for en fatal fejltagelse. Man kan ikke tage al bagage med på alle rej­ser. På én bestemt rejse kan man sågar komme ud for, at ens højre øje og højre hånd er noget af det, man må lade

1 William Blake (1757-1827). Engelsk digter, kunstner og forfatter eller »opfinder og trykker«, som han underskrev sig i mange af sine bøger.

blive tilbage. Vi lever ikke i en verden, hvor alle veje udgår fra periferien af en cirkel og derfor – hvis man følger dem længe nok – uvægerligt vil nærme sig hinanden og til sidst mødes i centrum. Vi lever snarere i en virkelighed, hvor hver eneste vej efter nogle mil forgrener sig i to, og hvor hver af disse grene snart igen forgrener sig i to, så man hele tiden må vælge sin vej. Selv på det biologiske plan er livet ikke som en flod, men som et træ. Man bevæger sig ikke mod større konformitet, men mod større diversitet, hvor de levende væsner adskiller sig mere og mere fra hinanden, jo mere fuldkomne de bliver. Noget godt vil, efterhånden som det modnes, blive mere og mere forskelligt ikke bare fra det onde, men også fra noget andet godt.

Jeg tror ikke, at alle, som vælger en forkert vej, går til grunde, men hvis de skal reddes, må redningen bestå i, at de føres tilbage til den rette vej. En forkert udregning kan korrigeres, men det kan kun gøres ved at gå tilbage og finde fejlen og rette den og regne forfra fra dette punkt. Det nytter ikke noget bare at *fortsætte*. Der kan rettes op på noget ondt, men det onde kan ikke bare 'udvikle' sig til noget godt. I den forstand læger tiden ikke alle sår. Man må løse op for forbandelsen skridt for skridt ”med

en adskillende krafts baglæns virke”² – intet andet kan nytte. Vi kommer således ikke ud over ’enten-eller’. Hvis vi insisterer på at beholde Helvede (eller bare denne jord), vil vi aldrig se Himlen; hvis vi tager imod Himlen, vil vi ikke kunne fastholde selv vores mindste og mest skattede souvenir fra Helvede. Jeg er ganske overbevist om, at det menneske, der når Himlen, vil opleve, at det, han måtte slippe (selv hans højre øje), slet ikke er gået tabt: at kerne i det, han dybest set higede efter selv i sit mest sølle begær, mod forventning vil vise sig at vente på ham i ”Højlandet”. I den forstand vil de, som har fuldført rejsen (og ingen andre) i sandhed kunne sige, at alt er godt, og at Himlen er alt. Vi, som endnu befinder os ved rejsens begyndelse, må imidlertid ikke forsøge at tage forskud på denne endelige åbenbaring. Hvis vi gør det, vil vi højst sandsynligt komme til at ligge under for den katastrofale vrangforestilling, at alt allerede nu er godt, og at Himlen allerede nu er alt.

Men hvad så med Jorden? spørges der måske. Jorden tror jeg i virkeligheden ikke i sidste instans vil optræde som noget veldefineret, uafhængigt sted i et menneskes tanke. Jeg tror, at for den, der vælger Jorden frem for

2 ”With backward mutters of dissevering power.” Citat fra John Miltons digt *Comus*.

Himlen, vil Jorden vise sig aldrig at have været andet end en bestemt region i Helvede, og at Jorden for den, som gerne vil bytte den ud med Himlen, vil vise sig hele tiden at have været en del af Himlen.

Kun to bemærkninger mere skal ledsage denne lille bog. For det første må jeg anerkende, at jeg står i gæld til en forfatter, hvis navn jeg ganske har glemt, og hvis artikel jeg for en årrække siden læste i et meget kulørt amerikansk blad, som ønskede at præsentere sine læsere for noget, de kaldte ”scientifiction”. Han satte mig på sporet af min himmelske verdens faste og uforanderlige karakter, selv om han brugte disse forestillinger på en helt anden og særdeles original måde. Forfatterens helt rejste ind i *fortiden* og opdagede der, meget passende, at regndråber gennemtrængte ham som projektiler, og at han ikke kunne bide så meget som hjørnet af en sandwich, fordi intet i fortiden kunne ændres. Jeg har på mindre original, men (håber jeg) lige så passende vis overført dette på evigheden. Hvis den, der i sin tid skrev den artikel, der inspirerede mig, nogensinde læser dette, vil jeg bede ham om at tage imod min taknemmelige anerkendelse.

Den sidste bemærkning, jeg vil knytte til bogen, er en bøn til læseren om at tage den for, hvad den er: en fantasi. Den har naturligvis – det var i hvert fald min hensigt – en morale. De beskrevne forhold i det hinsidige udspun-

Den store skilsmisse

ger imidlertid ene og alene af min fantasi og kan end ikke regnes for en formodning eller bare et gæt på, hvad der rent faktisk venter os i evigheden. Det sidste, jeg ønsker, er at vække en faktisk nysgerrighed, hvad forholdene i det hinsidige angår.

C. S. Lewis

April 1945

1

Det forekom mig, at jeg stod i kø ved et busstoppested på en lang, bedrøveligt udseende gade. Aftenen var ved at falde på, og det regnede. Gennem flere timer havde jeg vandret rundt ad tilsvarende triste gader i et uophørligt regnvejr og et permanent tussmørke. Det var, som om tiden havde valgt at stå stille der, hvor der kun er tændt lys i nogle få forretninger, og det endnu ikke er mørkt nok, til at lysene i vinduerne virker opmuntrende. Ligesom aftenen aldrig rigtigt blev til nat, havde mine vandringer aldrig ført mig til nogen bedre del af byen. Uanset hvor langt jeg gik, så jeg kun tarvelige små huse, små snuskede kiosker, plankeværker med lasede plakater, vinduesløse varehuse, godsterminaler uden tog og boghandler af den slags, som sælger *Aristoteles' samlede værker*. Jeg mødte aldrig nogen mennesker. Ud over den lille kø ved busstoppestedet syntes hele byen at ligge øde hen. Det var vel derfor, jeg valgte at stille mig op i køen.

Umiddelbart syntes heldet at tilsmile mig, for næppe havde jeg stillet mig i kø, før en lille, vindtør dame længere fremme i køen vendte sig mod en mand, som hun tilsyneladende var sammen med, og spidst sagde: "Godt, hvis det skal være på den måde, så vil jeg slet ikke af-

sted,” hvorefter hun trådte ud af køen. ”Du forestiller dig forhåbentlig ikke,” sagde manden med en værdig mine, ”at jeg på nogen måde er ivrig efter at komme med. Jeg gik kun med for at formilde *dig* og få fred. Mine præferencer spiller naturligvis ingen rolle for dig, det *har* jeg forstået.” Som en konsekvens af sine ord forlod også han køen. ”Fint,” tænkte jeg, ”så kom jeg da to pladser længere frem.” Jeg stod nu ved siden af en meget lille mand, som skulede til mig med et stærkt misbilligende udtryk i ansigtet, hvorefter han – unødvendigt højlydt – til manden foran sig bemærkede: ”Den slags kan godt få en til at spekulere på, om det overhovedet er turen værd.” ”Hvilken slags?” knurrede den anden, en stor, fedladen mand. ”Nå ja,” sagde den lille, ”det er jo ikke den slags selskab, jeg er vant til, rent ud sagt.” ”Ha!” svarede den store mand og tilføjede med et blik til mig: ”De skal ikke finde Dem i noget fra *hans* side, min herre. De er da forhåbentlig ikke bange for ham?” Da jeg ikke fandt noget at svare, vendte han sig direkte om mod den lille mand og udgød sin galde over ham. ”Vi er måske ikke gode nok til dig, hvad? Nu skal jeg lukke kæften på dig.” Med de ord slog han den lille mand så hårdt i ansigtet, at han faldt om i rendestenen. ”Lad ham ligge, lad ham ligge,” sagde den store mand uden at henvende sig til nogen særlig. ”Jeg er måske en simpel mand, men jeg har samme rettigheder som

enhver anden. Er I med?" Da den lille mand ikke gjorde mine til at genindtage sin plads i køen, men begyndte at humpe væk, lukkede jeg lidt forsigtigt det opståede hul til den store mand og lykønskede i mit stille sind mig selv med at være kommet endnu en plads længere frem. Et øjeblik senere var der to unge mennesker længere fremme, som forlod køen arm i arm. De var begge to slanke og korthårede og gik i bukser, og de fnisede og talte med den samme lyse stemme, så jeg ikke følte mig sikker på hverken den enes eller den andens køn, men det fremgik i hvert fald tydeligt, at de lige nu foretrak hinandens selskab frem for en plads i bussen. "Der bliver helt sikkert ikke plads til alle," klynkede en kvinde omkring fire pladser foran mig. "Du kan bytte plads med mig for fem dask, min tøs," sagde en grov stemme længere fremme. Jeg hørte mønter klirre efterfulgt af et forurettet udråb fra kvinden og et latterbrøl fra resten af køen. Den kvinde, der var blevet snydt, trådte ud for at tæve løs på den mand, der alligevel ikke havde opgivet sin plads, men de andre sluttede straks op og trængte hende helt ud af køen ... Den ene episode efter den anden af den art havde forkortet køen væsentligt, før bussen endelig dukkede op.

Det var et vidunderligt køretøj, der lyste op med et gyldent skær og heraldiske farver. Chaufføren selv virkede nærmest selvlysende, og han brugte kun én hånd

til at styre. Med den anden viftede han sig for ansigtet, som om han ville verfe den fedtede damp fra de regnvåde gader væk. Da han kom til syne, steg der en knurren op fra køen. ”Han morer sig da vist godt, hvad? ... Han tror vist, han er noget ... Hvorfor kan han ikke bare opføre sig *naturligt*? ... Han stikker næsen i sky, den fyr ... Hvem tror han egentlig, han er? ... Alt det guld og purpur, jeg synes, det er dårlig smag. Hvorfor bruger de ikke nogle af pengene på at forbedre boligforholdene hernede? – I guder! Han skulle have en på skrinet.” Jeg kunne ikke se noget ved chaufføren, der berettigede de andres forurettelse, medmindre de var fortørnede over, at han udstrålede en vis autoritet og virkede opsat på at gøre sin pligt.

Der opstod et hundeslagsmål blandt mine medpassagerer for at komme først op i bussen, selv om der tydeligvis var god plads til os alle. Jeg kom ind som den sidste. Da var bussen kun halvt fuld, og jeg valgte et sæde nede bagi, så langt fra de andre som muligt. En forpjusket yngling forlod imidlertid sit sæde længere fremme og satte sig ned ved siden af mig. Så begyndte turen.

”Jeg tænker ikke, De har noget imod, at jeg slutter mig til Dem,” sagde den unge fyr, ”for jeg har bemærket, at De føler det samme ved de andre, som jeg gør. Jeg fatter ikke, at de overhovedet tager med. De vil ikke kunne lide

det, når vi når frem. De ville føle sig meget bedre tilpas derhjemme. Så er det noget andet med Dem og mig.”

”Kan de andre da godt lide at være her i byen?” spurgte jeg.

”Lide og lide – det er godt nok til dem,” svarede han. ”Her har de biografer og boder med ’fish and chips’ og reklamer, og hvad de nu ellers vil have. Den rystende mangel på intellektuelt liv generer ikke *dem*. Da jeg kom hertil, gik det op for mig, at der var sket en fejltagelse. Jeg skulle nok bare have taget den første bus væk, men jeg begyndte at fjolle rundt og prøve at vække folk til dåd. Jeg fandt nogle fyre, som jeg kendte fra før, og forsøgte at danne en lille studiekreds, men de var tilsyneladende sunket ned på deres omgivelsers niveau. Selv før vi kom her, havde jeg mine tvivl om en mand som Cyril Blellow. Jeg kunne aldrig helt godtage hans ramme for det hele. Men han var da i det mindste en intelligent fyr. Der var noget at hente i den kritik, man fik fra ham, skønt han ikke selv var i stand til at skabe noget. Nu har han tilsyneladende ikke andet at komme med end sine egne høje tanker om sig selv. Sidste gang jeg forsøgte at læse noget af mit eget for ham ... men vent lidt, måske kunne jeg få Dem til at bedømme det?”

Jeg kunne ikke lade være med at gyse, da det gik op for mig, at han var i færd med at trække et tykt bundt

maskinskrevne ark op af lommen. Jeg mumlede noget om, at jeg ikke havde fået mine briller med, og udbrød så: ”Halløj! Nu er vi kommet op at flyve.”

Det var vi virkelig. Mere end hundred meter under os kunne man gennem tågen og regnen stadig øjne husenes våde tage, der strakte sig grå og ensformige, så langt øjet rakte.